

Derleme/Review Article

Kadavra Bağışına Türkiye ve Dünyadaki Yaklaşım

Approach to Cadaver Donation in Turkey and The World

İlayda ATAY¹, Yusuf SEÇGİN², Nesibe YILMAZ³

Öz: Anatomi eğitimi, tıp fakültesi ve sağlık bilimlerinde eğitim alan öğrenciler için oldukça önem arz eden temel tıp bilimlerinden bir tanesidir. Teorik derslerin yanında pratik dersler için 3D görseller, maketler, çalışma modülleri ve kadavra diseksiyonları gibi çok farklı yöntemler uygulanmaktadır. Bu yöntemler içerisinde kadavra diseksiyon eğitimleri ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü kadavra diseksiyonları öğrencilerin; insan vücudu anatomisine dair üç boyutlu bir bilgi edinimine ve edinmiş oldukları bu bilgileri de hem teorik hem de pratik olarak bütünleştirmelerine katkı sağlar. Bu derlemenin amacı yapılan kadavra bağışlarının hem Türkiye'deki hem de dünyadaki durumunu tarihsel, dini, sosyal ve psikolojik açıdan ele almaktır. Bu çalışma 2003-2023 yılları arasında Google Akademik, Pubmed, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi ve Science Direct'e yayımlanmış literatür üzerinden gerçekleştirildi. Arama motorunda "kadavra bağışı, kadavra bağışçısı, Türk anatomist bağışçılar ve kadavra bağış prosesi" anahtar kelimeler olarak seçildi. Literatür göstermektedir ki pratik anatomi eğitiminde kadavra önemli bir ders materyalidir. Avrupa ülkelerinde üniversitelerin ilgili bölümlerinde kadavra sayısı yeterli düzeyde olmasına rağmen ülkemizde kadavra sayısı yetersizdir. Bu yetersizliğin sebebi ise insanlar sosyal, dini ve toplumsal çekincelerden dolayı kaynaklandığı düşünülmektedir. Sonuç olarak ülkemizdeki kadavra problemi diğer ülkelere göre daha fazladır. Bu problemin önüne geçebilecek çözüm yolları en kısa sürede üretilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kadavra bağışı, Kadavra donörleri, Türk anatomist donörler, Kadavra bağış süreci.

Abstract: Anatomy education is one of the most important basic medical sciences for students studying in medical faculties and health sciences. In addition to theoretical courses, many different methods such as 3D visuals, models, study modules and cadaver dissections are applied for practical courses. Among these methods, cadaver dissection trainings have a special importance. Because cadaver dissections contribute to the acquisition of a three-dimensional knowledge of the anatomy of the human body and to integrate this knowledge both theoretically and practically. The aim of this review is to examine the status of cadaver donations both in Turkey and in the world from historical, religious, social and psychological perspectives. This study was conducted on the literature published in Google Scholar, Pubmed, National Thesis Center of the Council of Higher Education and Science Direct between 2003 and 2023. "cadaver donation, cadaver donor, Turkish anatomist donors and cadaver donation process" were selected as keywords in the search engine. The literature shows that cadaver is an important course material in practical anatomy education. Although the number of cadavers in the relevant departments of universities in European countries is sufficient, the number of cadavers in our country is insufficient. The reason for this insufficiency is thought to be due to social, religious and social reservations. As a result, the cadaver problem in our country is higher than in other countries. Solutions that can prevent this problem should be produced as soon as possible.

Keywords: Cadaver donation, Cadaver donors, Turkish anatomist donors, Cadaver donation process.

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ORCID: 0009-0009-3984-3404, ilayda_atay@hotmail.com

Master's Student, Karabük University, Faculty of Medicine

²Arş. Gör., Karabük Üniversitesi, Tıp Fakültesi, ORCID: 0000-0002-0118-6711, yusufsecgin@karabuk.edu.tr

Res. Assist., Karabük University, Faculty of Medicine

³Sorumlu Yazar: Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Tıp Fakültesi, ORCID: 0000-0002-5527-8507, nesibeyilmaz@karabuk.edu.tr

Assist. Prof., Karabük University, Faculty of Medicine

Giriş

Anatomi bilimi tıp eğitiminin vazgeçilmez köklerinden bir tanesidir. Çünkü anatomi bilimi temel tıp bilimleri ile klinik bilimler arasında köprü görevi görür (Öğütürk et al., 2003). Bu köprünün oluşabilmesi için en temel eğitim araçlarından bir tanesi de kadvralardır. Rönesans döneminden günümüze kadar yapılan kadavra diseksiyonları da tıp bilimi için kadvranın önemini açıkça ortaya koymaktadır. Kadavra; mevzuatta yer alan maddelere uygun bir şekilde ulaşılan, tıp ve sağlık alanlarındaki eğitim ve araştırmalara ek olarak biyomedikal alandaki araştırmalarda da kullanılan yaşamsal fonksiyonlarını tamamen yitirmiş insan bedeni olarak tanımlanmaktadır (Kürkçüoğlu et al., 2021).

Kadavra Bağışına Yaklaşımın Tarihi Serüveni

Tarihte kadavra diseksiyonlarının kayıtlarına bakıldığında yaklaşık M.Ö. 3. yüzyılda Antik Yunan devrinde başladığı, orta çağ döneminde tamamen kaybolduğu ve 14. yüzyılda ise İtalya’da yeniden canlanıp tekrar başladığı görülmektedir (Ghosh, 2015). Antik Mısır döneminde ise kadavra diseksiyonları mumyalama amaçlı yapılmıştır. Tarihsel süreçteki diseksiyonlara bakıldığında ise tıp eğitiminde özellikle kadavra temini konusunda pek çok toplumda dini, etik, siyasi, sosyal ve psikolojik nedenlerle sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. Bundan dolayı da diseksiyon amaçlı kullanılan beden kaynakları hep farklılık göstermiş olup bunlar da çoğunlukla mahkûm ve esirlerin bedenleri, sahipsiz kimselere ait bedenler ve kabristanlardan çalınan cesetlerin olduğu görülmektedir (Kundaktepe, 2022).

Avrupa ülkelerindeki otoriter rejim nedeniyle Rönesans dönemine kadar olan süreçte kadavra diseksiyonlarının yapımı uygun görülmemiş ve bu yüzden de diseksiyonlara izin verilmemiştir. Ancak bu dönemle birlikte kadavra diseksiyonları; hem bilim, tıp ve sanat alanlarındaki gelişmeler nedeniyle hem de Yunan asıllı hekim ve anatomistlerin insan vücudunu daha detaylı öğrenmek ve bilgi edinmek istemesi nedeniyle oldukça önemsenmiştir (Kürkçüoğlu et al., 2021). Özellikle Antik Yunan devrine bakıldığında bu dönemde Kalkedonlu (Kadıköylü) Herophilus ve Ceoslu Erasistratus’un kendi dönemlerindeki (M.Ö. 3. yy) kadavra diseksiyonlarını; güçlü etik, ahlaki, teolojik ve toplumsal pek çok itirazlara ve olumsuz görüşlere rağmen sistematik ve istikrarlı bir şekilde yürüttükleri görülmektedir (Ghosh, 2015). Ancak Herophilus ve Erasistratus’un ölümünden sonra toplumun kadavra diseksiyonlarına olan olumsuz bakış açısı geri dönmüş ve kadavra diseksiyonları tamamen terk edilmiştir (Ghosh, 2015). 14. yüzyıla Avrupa’ya bakıldığında; yapılan diseksiyonların halkın görebileceği, açık bir şekilde anatomi üzerine tiyatrolar düzenlenerek yapılmış olduğu ve bu tiyatrolarda

diseksiyonu yapılan bedenlerin de çoğunlukla idam edilen mahkumlara ait bedenler olduğu görülmektedir (Kundaktepe, 2022).

Kadavra diseksiyonlarında; diseke edilen kadavranın temin ediliş şekli ve kadavra kaynağı da oldukça önem arz etmektedir (Hildebrandt, 2008). 17. ve 18. yüzyıllarda yapılan kadavra diseksiyonlarının yaygınlaşması ve bu diseksiyonlarda diseke edilen kadavranın tanınmaz bir halde olup kimliğinin belirlenememesi nedeniyle diseksiyonun; ‘‘bireyin beden bütünlüğüne yapılan büyük bir saygısızlık’’ olduğu yönündeki algısal tartışmalar başlamıştır (Ghosh, 2015; Hildebrandt, 2008). 18. yüzyılın ortalarına bakıldığında ise Avrupa’da anatomi biliminin gelişmesiyle birlikte hem tıp fakültelerine olan rağbetin arttığı hem de tıp fakültesi sayılarının arttığı görülmektedir. Fakat bu dönemde sadece idam cezası alan suçluların bedenlerini diseksiyon yapmak amacıyla kullanmak için çıkarılan yasalar yetersiz kalmış ve bu dönemde kadavra teminindeki yaşanan sorunların giderilmesi için idam cezası alan suçlulara ek olarak maddi anlamda oldukça yoksul olan kişilerin, mahkumların, akli dengesi yerinde olmayan psikiyatri hastalarının bedenlerinin de kadavra diseksiyonu amacıyla kullanımını yasallaştıran pek çok yasa çıkarılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda Avrupa’da 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde diseksiyon yapmak amacıyla kullanılan kadavralardaki temin sorununu ciddi bir şekilde ortadan kaldırmıştır. İngiltere’de bu durum biraz daha farklı idi. İngiltere sadece sahipsiz bireylere ait bedenlerin kadavra olarak kullanılmasını kabul etmekte idi. 19. yüzyılda anatomi biliminin gelişmesine ve temel bir disiplin haline gelmesine bağlı olarak kadavra diseksiyonlarındaki sayılar oldukça fazlalık göstermiştir. Nihayetinde bu durum kadavra temini problemini de beraberinde doğurmuştur. Bu problemle birlikte içinde bulunulan durum oldukça kötüleşmiş ve İngiltere’de sahipsiz kişilerin bedenlerin kullanımı yeterli olmamış olup tabut, mezar hırsızlığı gibi hatta cinayet gibi etik dışı tablolar ortaya çıkmıştır. Yapılan bu cinayetlerin en kötüsü de 1828 yılında Edinburgh şehrinde yaşayan ve bir yıl boyunca tam on altı kişiyi öldüren William Burke ve William Hare tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu durum halkı da oldukça paniğe sokmuş ve genel halk tarafından fazlaca tepki almıştır. Dolayısıyla yapılan tüm bu yanlış olaylara son vermek amacıyla İngiltere hkmeti 1832 yılında ‘‘Warburton Anatomi Yasası’’nı kabul etmiştir. Bu yasa Avrupa’da çıkarılan; diseksiyon amacıyla idam cezası alan suçluların bedenini kullanma yasasını hariç tutmuş, bilime ışık tutmak için anatomik kadavra diseksiyonu yapmak amacıyla beden bağışına yer vermiştir. Bu yönüyle diğer yasalardan ayrışmıştır. Ayrıca bu yasa anatomistlere; hapishanelerde veya hastanelerde bulunan sahipsiz bedenlerin kadavra diseksiyonu amacıyla

kullanımlarına olanak sağlamıştır (Ajita & Singh, 2007; Dasgupta, 2004; Ghosh, 2015; Hildebrandt, 2008; Gareth Jones & Maja I Whitaker, 2012).

Osmanlı dönemine bakıldığında ise 17. yüzyılda Rönesans döneminin etkisiyle birlikte anatomi çalışmalarında kadavra diseksiyonlarının kullanımının vurgulandığı görülmektedir. Ancak 19. yüzyıla kadar anatomi çalışmalarında kadavra diseksiyonlarının yapılmadığı görülmektedir (Akdoğan, 2008; Çelik, 2012). Bunun nedeni olarak da Osmanlı dönemindeki skolastik felsefenin ve bu felsefenin doğurduğu skolastik düşüncenin varlığını sürdürmesi gösterilmektedir. Osmanlı'da dini yönden mezarların kazılması bile uygun bulunmazken; diseksiyon amacıyla ölmüş bedenlerin açılması da uygun bulunmamıştır. Ancak 1841 yılına gelindiğinde; artık anatominin temel bir ders olduğu ve bu dersin daha iyi anlaşılabilmesi için de anatomi laboratuvarlarında diseksiyon amaçlı kadavranın kullanımı başlamıştır. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin baş hocası olan Dr. Charles Ambroisse Bernard ve o dönemin başında bulunan Sultan Abdülmecit'in çabalarıyla artık açık bir şekilde kadavra kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum Osmanlı döneminde verilen tıp eğitimi için oldukça önemli bir adım olmuştur. Atılan bu adımdan sonra kadavra diseksiyonu yapabilecek ve tıp fakültesi öğrencilerine anatomi dersi verebilecek bir hekim arayışına girilmiş ve Dr. Bernard Dr. Spitzer'i İstanbul'a davet etmiştir. Bununla birlikte artık Osmanlı döneminde 19. yüzyıldan itibaren anatomi ve diseksiyon dersleri planlı ve programlı bir şekilde yürütülmeye başlanmıştır (Çelik, 2012; Kundaktepe, 2022).

Yasal düzenlemeler ışığında 20. yüzyıl döneminde batı ülkelerine bakıldığında diseksiyon amaçlı kullanılacak kadavra ihtiyacının; yapılan beden bağışları sonucunda azaldığı görülmektedir. Fakat Türkiye'de hem sosyo-kültürel, dini, geleneksel ve etik nedenlerden dolayı hem de beden bağışlarına yönelik herhangi bir girişimin olmaması sebebiyle kadavra temini sorunu ile karşılaşılmaktadır (Ortadeveci & Semih, 2016).

Kadavra Bağışının Anatomi Bilimi Açısından Önemi

Anatomi eğitiminin; tıp ve sağlık bilimleri alanlarındaki yeri göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Tarihi dönemler boyunca anatomi eğitiminde kullanılan ölü insan bedenleri de bu eğitimdeki önemli materyaller arasındadır (Habicht et al., 2018). Kadavra diseksiyonları anatomi biliminin görselleştirilmesinde önemli bir araçtır (Arráez-Aybar et al., 2014). Kadavranın kullanılabilmesi için etik çerçeveye ve yasalara uygun bir şekilde temin edilmesi gerekmektedir (Şahin, 2022). Bu yasal ve etik düzenlemelerde ülkelere, ülkelerin dönemlerine göre farklılık göstermektedir (Jones & Whitaker, 2012).

Tıp alanı ve sağlık bilimleri alanlarında verilen derslerin her yönden iyi, açık ve net bir şekilde yerine getirilebilmesi için verilen eğitimlerin de nitelikli olması gerekir. Bu eğitimlerin niteliğini belirleyen önemli parametrelerden bir tanesi de teorikte öğrenilen dersleri pratikte de uygulayabilme imkânı bulmaktır. Anatomi derslerinde öğrenilen teorik bilgilerin pratiği yansıtılması başta kadavra olmak üzere farklı materyaller üzerinden sağlanmaktadır. Dolayısıyla pratik eğitimler için büyük öneme sahip olan kadvraların sayısında görülen yetersizlikler anatomi eğitimini de olumsuz yönde etkilemektedir (Ortadeveci & Semih, 2016).

Kadavra Bağışına Günümüzdeki Yaklaşım

Türkiye’de yaşanan ve süregelen kadavra teminindeki sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Türkiye’de var olan kadavra temininin bu kadar az olmasının sebepleri arasında; etik, dini, sosyal, siyasi ve psikolojik kökenli nedenler gösterilmektedir. Fakat bunların dışında kişilerin çoğunun vücut bütünlüğü korunmuş halde defnedilme istekleri, bedenlerini kadavra olarak bağışladıklarında aile fertlerinden alacakları olası olumsuz tepkiler ve kadvralara beklenen saygının gösterilmemesinden kaygılanmaları da ön plana çıkmaktadır (Şahin, 2022; Şeker et al., 2013; Tekizoğlu, 2018) Bu sebeplerden dolayı Türkiye’de kadavra temini sorunu hala devam etmekte ve bu sorun ya sahipsiz beden kullanımı ya da kadavra ithalatı ile giderilmeye çalışılmaktadır (Şeker et al., 2013). Ancak diğer ülkelerde kadavra bağış oranı giderek artmaktadır (Çelik, 2012; Erdogan et al., 2020).

Türkiye’de kadavra bağışına olumsuz yaklaşımların başında dini gerekçeler gelmektedir. Dinayet İşleri Başkanlığı’nın yapmış olduğu bildirimler ile yapılan beden bağışlarının caiz olduğu belirtilmiş fakat yapılan literatür taramalarına bakıldığında araştırmaya dahil edilen çoğu katılımcının bu bildiriye dair herhangi bir bilgiye sahip olmadığı görülmektedir (Düzenli, 2007). Ayrıca ahiret günü inancına sahip olan kişilerin beden bağışına karşı pek de sıcak bir tutuma sahip olmadığı gözlemlenmektedir (Korkmaz, 2020).

Sonuç ve Öneriler

Dünyadaki artan kadavra bağış ivmesi ülkemizde de acil bir şekilde yakalanmalıdır. Çünkü kadavra teorik tıp biliminin bilginin pratiğe aktarılması açısından önemli bir eğitim materyalidir. Türkiye’deki kadavra bağış oranının Avrupa ülkelerini yakalaması için devlet ve kişi destekli toplumsal farkındalık projelerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Yazar Katkıları: Fikir: İA, YS, NY; Tasarım/Dizayn: İA, YS, NY; Denetleme: NY; Literatür Taraması: İA, YS, NY; Analiz ve/veya yorum: İA, YS, NY; Makale Yazımı: İA, YS, NY.

Hakem Değerlendirmesi: İç/Dış bağımsız.

Kaynaklar

- Ajita, R., & Singh, Y. I. (2007). Body donation and its relevance in anatomy learning: a review. *J Anat Soc India*, 56(1), 44-47.
- Akdoğan, I. (2008). 17. Yüzyılda Avrupa'da ve Osmanlı Devletinde Anatomi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics Law Hist*, 16, 166-170.
- Arráez-Aybar, L.-A., Bueno-López, J. L., & Moxham, B. J. (2014). Anatomists' views on human body dissection and donation: An international survey. *Annals of Anatomy-Anatomischer Anzeiger*, 196(6), 376-386.
- Çelik, Y. (2012). XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Anatomi Eğitimi ve Kadavra Temininde Yaşanan Sorunlar. *Tarih Dergisi*(48), 47-63.
- Dasgupta, N. (2004). Unclaimed bodies at the anatomy table. *Jama*, 291(1), 122-123.
- Düzenli, B. (2007). İslam-osmanlı tıp tarihinde cerrahlık/kadavra eğitim ve uygulamasının dini temelleri üzerine. *Marife*, 7(1), 65-92.
- Erdogan, K., Özen, K. E., Yıldız, H., & Malas, M. A. (2020). Assessment of Awareness, Knowledge and Attitudes about the Importance of Cadaver and Cadaver Donation: Report of Izmir, Turkey. *International Journal of Morphology*, 38(4).
- Ghosh, S. K. (2015). Human cadaveric dissection: a historical account from ancient Greece to the modern era. *Anat Cell Biol*, 48(3), 153-169. <https://doi.org/10.5115/acb.2015.48.3.153>
- Habicht, J. L., Kiessling, C., & Winkelmann, A. (2018). Bodies for anatomy education in medical schools: an overview of the sources of cadavers worldwide. *Academic Medicine*, 93(9), 1293.
- Hildebrandt, S. (2008). Capital punishment and anatomy: history and ethics of an ongoing association. *Clinical Anatomy*, 21(1), 5-14.
- Jones, D. G., & Whitaker, M. I. (2012). Anatomy's use of unclaimed bodies: reasons against continued dependence on an ethically dubious practice. *Clinical Anatomy*, 25(2), 246-254.
- Jones, D. G., & Whitaker, M. I. (2012). Anatomy's use of unclaimed bodies: reasons against continued dependence on an ethically dubious practice. *Clin Anat*, 25(2), 246-254. <https://doi.org/10.1002/ca.21223>
- Korkmaz, S. (2020). Organ Bağışi Tutumları ve Dindarlık İlişkisi. *Amasya İlahiyat Dergisi*(15), 493-516.
- Kundaktepe, B. (2022). *Sağlıkla ilgili fakültelerde görev yapan akademisyenlerin kadavra bağışi konusundaki tutumlarının incelenmesi İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*].
- Kürkçüoğlu, A., Kosif, R., & Anli, S. Ç. (2021). Beden Bağışi Ve Anatomi Eğitimindeki Önemi. *Kırkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 23(3), 645-655.
- Ortadeveci, A., & Semih, Ö. (2016) Kadavra Tarihi, Kadavra'nın Türkiye ve Dünya'da Anatomi Eğitiminde Kullanılması ve Fiksasyon. *Araştırma Merkezi Klinik Anatomi Dergisi*, 22.
- Öğetürk, M., Kavaklı, A., İltar, K., Songur, A., Zararsız, İ., & Sarsılmaz, M. (2003). Tıp Öğrencileri Nasıl Bir Anatomi Eğitimi İstiyor? *Tıp Eğitimi Dünyası*, 10(10).
- Şahin, Ç. (2022). Tıp Fakültelerinde Kadavra Eksikliği Ve Üniversitelerin Açtıkları Kadavra Alim İhaleleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(2), 1998-2043.
- Şeker, M., Şendemir, E., Malas, M., Uysal, İ., Denk, C., Şehirli, Ü., & Sarıkcıoğlu, L. (2013). *Türkiye'de kadavra sorunu ve çözüm önerileri*.
- Tekizoğlu, F. Y. (2018). Organ Bağışi: Bireylerin Kararlarını Etkileyen Psikolojik Faktörler. *Muhakeme Dergisi*, 1(1), 21-35.